

**BXSRNING TASHKIL TOPISHI, IJTIMOIIY,
SIYOSIY VA MADANIY HAYOT**

Maturazova Xursandoy Maturaz qizi.

Denov tadbirkorlik va pedagogika Institutining talabasi

Email:xursandoymaturazova551@gmail.com

Telefon raqami: +998 88 551 31 03

Muhammadiyev Xolbek Abdurashid o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika Institutining talabasi

Email:xolbekjonmuhammadiyev@gmail.com

Telefon raqami: +99894 000 62 02

Anotatsiya: Buxoroga qizil armiya tomonidan qilingan bosqin natijasida 1920-yil 2-sentyabrda amirlik tuzumi ag'darib tashlandi va yangi respublika boshqaruvi o'rnatildi. Asli bu xalqaro huquq normalarining bolsheviklar tomonidan qo'pol ravishda buzilishi va mamlakatda mustabid sovet tuzumining majburan o'rnatilishi edi [1]. Buxoro amirligida amirlik tuzumi ag'darib tashlangach, yuzaga kelgan xalq respublikasi. Maydoni 182,193 ming km², axolisi 2,2 mln. kishidan ortiq bo'lib, asosan o'zbeklar, tojiklar va turkmanlar, qisman qozoq, qoraqalpoq, tatar va Buxoro yahudiylari yashagan. BXSR Xorazm Respublikasi, Turkiston ASSR va Afg'oniston davlatlari bilan chegaradosh bo'lib, poytaxti Buxoro shahri bo'lgan.

Kalit so'zlar: maorif, moliya, jadidlar, Markaziy Revkom, Dekret.

1920-yil 14-sentyabrda bo'lgan Xalq Nozirlar Sho'rosi, Revkom va BKP MKning umumiy yig'ilishida 9 kishidan iborat Butun Buxoro inqilobiy qo'mitasi (raisi Abdulqodir Muxitdinov) va respublika hukumati – 11 kishidan iborat Xalq Nozirlar Sho'rosi (raisi Fayzulla Xo'jaev) tuzildi. Buxoro inqilobiy qo'mitasining a'zolari qilib Muinjon Aminov, Olimjon Akchurin, Abdulhamid Oripov, Sobir Yusupov, Hoji Hasan Ibrohimov, Fayzulla Xo'jaev, Qulmuhamedov tayinlandi. Mamlakatni boshqarish maqsadida tuzilgan Buxoro Xalq Nozirlar So'rosi tarkibi quyidagicha edi: rais va xorijiy tashqi ishlar (nozir-F.Xo'jaev), maorif (Qori Yo'ldosh Po'latov), ichki (doxiliya) ishlar (M.Saidjonov), moliya (U.Po'latxo'jaev), davlat nazorati (N.Husainov), favqulodda komissiya (raisi- Ibrohimov), adliya (M. Burhonov), harbiy (Shihobuddinov), savdo va sanoat (M. Mansurov) nozirliklari. Bu paytga kelib inqilobchi yosh buxoroliklar firqasi

a'zolari Buxoro Kompartiyasi safiga kirishga majbur bo'lgan edilar. Ushbu o'rinda ta'kidlash joizki, asosan jadidlardan tashkil topgan Buxoro hukumati o'sha paytda ma'lumotli kishilar yig'ilgan hukumatlardan biri hisoblangan. Nozirlar Buxoro, Istanbul, Moskva va boshqa shaharlarda ta'lim olishgan edi. Buxoro jadidlari o'zlarining islohotchilik g'oyalarini yangi hukumatdagi faoliyatlari davomida amalga oshirishga harakat qildilar.

1920-yil 6-8-oktyabrda amirning yozgi saroyi – Sitorai Mohi Xosada chaqirilgan Butun Buxoro xalq vakillarining 1 qurultoyida Buxoro Xalq Sovet Respublikasi – BXSR tuzilganligi tantanali ravishda e'lon qilindi. Bu davlat tuzumi jihatidan xalq demokratik hokimiyati edi. Uning zimmasiga qisqa muddat ichida o'rta asrchilik an'analari meros qolgan amir Buxorosini demokratik davlatga aylantirishdek tarixiy vazifani bajarish tushdi. Qurultoy davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi oliy organi bo'lgan Buxoro inqilobiy qo'mitasi (Markaziy Revkom), Buxoro Xalq Nozirlar Sho'rosi – dastlabki hukumat tarkibini uzil kesil tasdiqladi. Ularning vakolat muddati 2 qurultoygacha uzaytirildi. Ushbu qurultoyda I.E.Lyubimov RSFSR hukumati Buxoro Respublikasining mustaqilligini tan olganligini aytishga shoshildi. 1920 yil oktyabrnoyabr oylarida BXSR bilan RSFSR o'rtasida muvaqqat harbiy siyosiy axdlashuv va shartnoma tuzildi. 1921 yil 4 martda har ikki davlat o'rtasida "Ittifoq shartnomasi" imzolandi. Ushbu shartnomalar mustaqil siyosat yuritishga harakat qilayotgan yosh Buxoro davlati arboblari faoliyatini muayyan darajada cheklashga olib keldi. "Ittifoq shartnomasi" mustaqil Buxoro davlati hududida sovet qo'shinlari turishini "qonuniy" asoslab berdiki, mazkur hol BXSR ichki ishlariga Rossiyaning to'g'ridan-to'g'ri harbiy jihatdan qurolli aralashuvidan boshqa narsa emas edi va rivojlantirish, davlat idoralarini ruslashtirishga chek qo'yish, yoshlarnitaraqqiy etgan xorijiy mamlakatlardagi oliy o'quv yurtlarida o'qitish kabi dolzarb masalalar yoritilgan. Shu bois gazeta tahririyat jamoasi va mualliflari sho'ro tuzumidan ko'p jafo ko'rishgan. Gazetaning sobiq muharrirlari va etakchi mualliflaridan Fayzulla Xo'jaev, Abdurauf Fitrat, Sayid Ahroriy, Abdulhamid Cho'lpon, Mahmud Badayliy, Ziyo Usmoniy, Ostonaqul Abduqayum 30-yillardagi qatag'onda hibsga olinib, qatl etilgan. Abbas Aliev, Abdusalom Niyozov, Abdulhamid Majidov, A'lo Kamolov, Ashur Bozorov uzoq muddatga qamalangan.

Shuningdek, Buxoro hukumati mamlakatda madaniy oqartuv

muassasalari tashkil qilish va ular faoliyatini yaxshilashga ham e'tibor qaratdi. 1924-yilga kelib BXSrdagi 14 ta kutubxona, drama teatri, muzey va ko'plab klublar aholiga xizmat ko'rsatdi. O'zbek va rus tilarida yangi gazeta va jurnallar hamda boshqa adabiyotlar chop etish ham yo'lga qo'yildi.

Xulosa qilib aytganda, 1925-yil 13-17-fevralda Buxoroda bo'lib o'tgan O'zbekiston SSR Sovetlarining 1-qurultoyida "O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasini tashkil etish to'g'risidagi deklaratsiya" qabul qilindi. Qurultoyda respublika hokimiyatining oliy organlari rasmiylatirildi. 1925-yil fevraldan mayigacha Buxoro shahri O'zbekiston SSRning poytaxti bo'ldi. F.Xo'jaev O'zbekiston SSR XKS raisi va Y.Oxunboboev O'zbekiston SSR MIQ Prezidiumi raisi qilib saylandi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Қаранг: Ражабов Қ., Иноятлов С. Бухоро тарихи. – Т.: Tafakkur, 2016. – Б. 136.
2. Рашидов У. Бухоронинг Россия билан иқтисодий ва сиёсий муносабатлари тарихидан.- Бухоро: Бухоро нашриёти, 2013. -Б. 96.
- 3.Ahmadjon Ashirov. Etnologiya. T.: YANGI NASHR. 2014 yil.426-bet
- 4.Qarang: Iso Jabborov. Jahon etnologiyasi asoslari. T.:O'qituvchi. 2008 yil.262-bet.